

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Матеріали
VII всеукраїнської науково-практичної конференції
29 листопада 2021 року

Харків

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР**

**“АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ
БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ”**

**Матеріали VII всеукраїнської науково-
практичної конференції**

29 листопада 2021 року

Харків

Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України: Матеріали VII всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 29 листопада 2021 року). Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2021. 322 с.

Оргкомітет конференції:

Голова оргкомітету – І.І. Приходько, доктор психологічних наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, полковник.

Заступник голови оргкомітету – О.С. Колесніченко, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, підполковник.

Відповідальний секретар оргкомітету – А.А. Лиман, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, капітан.

У збірнику представлено наукові доповіді та повідомлення, в яких узагальнено досвід здійснення психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України в екстремальних умовах.

Публікується за матеріалами VII всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України”, проведення якої організовано Національною академією Національної гвардії України (29 листопада 2021 року).

Матеріали конференції будуть корисними науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, психологам-практикам, керівникам і працівникам силових структур.

Доповіді відтворені безпосередньо з авторських оригіналів. За достовірність представлених матеріалів відповідальність несуть автори.

практичної конференції “Особистість в екстремальних умовах” (21 травня 2021 р., м.Львів). Львів, 2021. С. 167-170.

4. Ларіонов С. О. Актуальні проблеми професійної освіти психологів у закладах вищої освіти національної гвардії України. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 квіт. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, М.В.Костицький та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 19-22.

Сальнікова Тетяна Вікторівна, аспірантка кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)

Формування лідерських якостей учасників АТО/ООС в розрізі визначення внутрішніх особистісних “Я-концепційних” орієнтирів

Традиція розуміння лідерства закладена вченими психоаналітичного підходу і бере початок з вчень З. Фрейда, щодо трьохрівневої структури особистості та базується на його концепції ідентифікації. Представники цієї теорії вважали, що взаємовідносини людей завжди стосуються області усвідомлення їхнього “егоідеалу”, і завдяки цьому люди ідентифікують себе з іншими. Лідерство розглядається психоаналітиками як явище емоційного підпорядкування однієї людини іншій в результаті ідентифікації “я-ідеалу” з об’єктом потягу, симпатій, любові та інше. Багато вчених намагалися дати чітке та поглиблене тлумачення образу лідера, одне з них лідер – член групи, за яким решта членів групи визнає право приймати відповідальні рішення в значимих для них ситуаціях, – рішення, які стосуються їх інтересів і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи або лідер являє собою фокус емоційних взаємовідносин, ядро групоутворення. В залежності від того, на якому рівні особистості будується процес ідентифікації, виділяються типи лідерів:

- перший рівень – “супер-его”. Якщо оточуючі люди асоціюють себе з центральною особистістю на рівні “супер-его”;
- другий рівень – “его”. Центральна особистість виступає як “его-підтримка”, зразок для формування “я-концепції”, засіб емоційного захисту свого “его”;
- третій рівень – “воно”. Лідер являє собою всіх членів групи об’єкт неусвідомлених явищ.

У психології виділяють різні класифікації лідерів:

- за змістом діяльності – лідер-натхненник і лідер-виконавець;
- за характером діяльності – лідер універсальний і лідер ситуативний;
- за спрямованістю діяльності – емоційний лідер і діловий лідер.

О. Євтіхов у своїй роботі “Стратегії і прийоми лідерства: теорія і практика” [1] доводить про недоцільність визначення в лідері його якостей, що

мають переважне значення у його діяльності, оскільки на інших учасників групи мають вплив лише його конкретні дії та поведінка, що спрямована на консолідацію зусиль всього колективу з подолання кризової ситуації. Між тим О. Маковський [2] відносить до лідерських якостей упевненість у своїх діях, здібність швидко знаходити вихід зі скрутної ситуації, справедливе відношення до інших співробітників, що мають допомогти, уміння переконувати. Інші вчені до важливих якостей лідера відносять такі: ініціативність, наполегливість та вимогливість, комунікабельність, витривалість, творчість, оптимізм.

У професійній діяльності фахівців екстремального профілю звертається увага на специфічну групу психологічних ознак лідера, яка зумовлює активність поведінки лідера в певній нестандартній ситуації, а саме: уміння долати скрутні ситуації, енергійність усіх дій, вміння швидко генерувати ідеї, цілеспрямованість, уміння виділяти основне, організаторські уміння та навички, уміння стимулювати членів групи та спрямовувати їх на конкретні дії тощо.

У структурі лідерських якостей лідерів О. Євтіхов виділяє чотири основні компоненти:

1. Соціально-психологічний – включає якості, які проявляються у відносинах з іншими людьми:

- міжособистісна чутливість, здатність розуміти потреби інших людей;
- комунікативна компетентність;
- уміння створювати умови для самореалізації послідовників;
- справедливість;
- здатність представляти та відстоювати інтереси групи в зовнішніх інстанціях, брати на себе відповідальність за групову діяльність.

2. Організаційно-управлінський – включає якості, необхідні в контексті організаційних взаємовідносин з підлеглими:

- спрямованість на майбутнє та бачення перспективи;
- чутливість до ситуації та гнучкість поведінки;
- здатність створювати команду;
- здатність організовувати групу на рішення поставленої задачі;
- здатність контролювати результати спільної діяльності, дякувати та заохочувати;
- готовність підтримати у важку хвилину.

3. Перцептивно-лідерський – включає якості, які приписує лідеру група:

- сприйняття індивіда групою як лідера;
- визнання його лідерського статусу та авторитету, наявність послідовників, готових йти за лідером;
- наявність особистих очікувань у членів групи від діяльності лідера;
- делегування членами групи частини особистої активності лідера.

4. Індивідуально-особистісний – включає комплекс особистісних і професійних якостей:

- знання та відчуття себе;

- впевненість у собі;
- активна життєва позиція та прагнення до лідерства;
- моральна нормативність, надійність, послідовність у вчинках;
- розвинена лідерська Я-концепція [3], яка ефективно застосовується в процесі інтеграції “Я-концепційної” особистісної моделі в особистісний профіль військовослужбовця (воїна АТО/ООС) задля таргетування у нього певних внутрішніх особистісних “Я-концепційних” орієнтирів в процесі напрацювання лідерських здібностей та якостей, що сприяє встановленню психологічної стійкості до кризових і екстремальних умов й інтеграції таких осіб у “мирний” соціум.

Залучення “Я-концепційної” стратегії в рамках формування лідерських якостей учасників АТО/ООС цілком відповідає необхідності визначення рангового співвідношення впливу основних структурних характеристик професійної концепції воїнів АТО/ООС на їх повсякденну та професійну діяльність, включаючи визначення глибини професійної та особистісної ідентифікації взаємозалежностей з близькими, оточуючими, колективом, професійною діяльністю, тощо; що дасть змогу розробки та впровадження індивідуальних програм психологічного супроводження таких осіб не тільки в умовах їх професійної активності, а й в процесі їх переорієнтування на “мирне” співіснування за допомогою певного цілеспрямованого й напрацювання поведінкових “шаблонів” соціально активного життя.

Формування лідерських якостей військовослужбовців та воїнів АТО/ООС в розрізі визначення внутрішніх особистісних “Я-концепційних” орієнтирів відбувається у певних вербалізованих формах: “я хочу” (осмислення своїх бажань), “я можу” (розуміння своїх можливостей), “мені потрібно” та “я прагну” (осягнення необхідних перспектив та цілей) [4].

Для розвитку лідерства використовують низку спеціальних процедур:

- вироблення особистої вмотивованості, стійкого бажання бути лідером, впевненості в собі, готовності ухвалювати рішення і брати на себе відповідальність, послідовності та наполегливості в реалізації спільної мети, усвідомлення власної сили, віри в досягнення мети, ентузіазму і т. п. Ця група якостей характеризує різні параметри активності лідера. Процедури індивідуальної самомотивації достатньо розроблені у відповідній літературі, і їх широко використовують у практиці менеджменту;

- розвиток індивідуальних інтелектуальних і моральних лідерських якостей. Як вище вже побіжно згадувалося, до таких якостей належать передусім професійна компетентність, порядність (чесність, дотримання загальноприйнятих моральних норм), без якої, як правило, важко, а то й зовсім неможливо завоювати авторитет, розвинений інтелект. Усе це виявляється в аналітичності, швидкості розуміння суті проблеми, гнучкості розуму, передбачливості, вмінні планувати і визначати мету і тощо;

- забезпечення соціальної компетентності лідера і його доброзичливості у стосунках з членами групи. Це передбачає культуру спілкування, уміння ясно і чітко висловлювати думки, коректно вислуховувати співробітників, робити

зауваження, давати поради, уважність, повагу до гідності інших людей, вміння розуміти їх, перейматися їхніми турботами і проблемами, надавати їм підтримку і т. п.;

- набуття вміння та навичок швидко і правильно оцінювати ситуацію, знати і враховувати особливості, інтереси, потреби й очікування всіх членів групи. Ця ідея досить яскраво виражена в рекомендаціях з розвитку лідерства Американської національної організації жінок: Лідерство не є таким процесом, у ході якого ви обираєте тих жінок і чоловіків, з якими хочете працювати, і “позбуваєтесь” решти. Ба більше: людина, яку змусили замовкнути, не звернеться до вашої віри. Намагайтесь залучити всіх! Не менш важливою для лідерства є і правильна оцінка ситуації, своїх сил і можливостей групи. Без цього успіх групової діяльності недосяжний. Повторювані невдачі зазвичай ведуть до втрати віри в лідера [5].

Список посилань:

1. Евтихов О. В. Тренінг лідерства: монографія. СПб.: Речь, 2007. 238 с.
2. Маковський О. К. Формування лідерських якостей майбутніх офіцерів. Автореф. канд. пед. наук: 20.02.02 / Національна академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2002. 18 с.
3. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика. Санкт-Петербург: Речь, 2007. 238 с.
4. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник / О. М. Коkun та ін. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
5. Сергеева Л.М., Кондратьева В.П., Хромей М.Я. Лідерство: навч. посібн. /за наук. ред. Л. М. Сергеевої. Івано-Франківськ. “Лілея-НВ”. 2015. 296 с.

Сингаївська Ірина Валентинівна, кандидат психологічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту психології, Університет економіки та права “КРОК” (м. Київ)

Особливості збереження позитивних психічних станів викладача під час дистанційного навчального процесу

Наявність пандемії COVID-19 впливає на всі аспекти життя людей, в тому числі на освіту – більшість українських та зарубіжних університетів перейшли на дистанційну форму навчання студентів. При такій формі викладання здійснюється онлайн на різних дистанційних платформах. Нові умови та вимоги до викладання викликають у викладачів психологічні та емоційні проблеми, оскільки сучасні реалії збільшили кількість стресових чинників, підвищили напругу у сфері викладацької діяльності.

Особливості професійної діяльності викладача вищої школи активно досліджуються, інтерес науковців викликають питання, пов’язані з діяльністю та особистістю викладача. Ці питання стали предметом наукових досліджень

Новікова М.М., Гіденко Є.С. Особиста безпека поліцейського як основа комплексу заходів із забезпечення публічного (громадського) порядку	192
Островський М.М., Федорович Ю.І., Дацко О.І. Арт-терапевтичні методи у психо-корекційній роботі із стресом у військовослужбовців	194
Пасічник В.І., Афанасенко В.С. Семантичне та феноменологічне визначення поняття “психологічний супровід професіоналізації майбутніх військових фахівців у вищій військовій школі”	197
Пашенко А.О., Слурденко Д.О. Сутність мотиваційного аспекту прояву суїцидальної поведінки	200
Перетятко Д.О. Аналіз стану організації взаємодії в інтересах морально-психологічного забезпечення оборонного бою окремою механізованою бригадою в ході проведення операції Об’єднаних сил	202
Письменний Д.В., Токар А.А. Особливості підготовки працівників поліції щодо протидій домашньому насильству	205
Поливанюк В.Д., Голобородько Л.В. Особливості психореабілітації військовослужбовців: вітчизняний та зарубіжний досвід	207
Похілько Д.С. Хибні уявлення щодо надання екстреної психологічної допомоги	209
Приходько І.І., Волошко С.А. Визначення вагових коефіцієнтів експертного оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців підрозділів НГУ з КЕОП	211
Проскурня В.А., Амеліна А.С. Актуальні питання психологічного забезпечення жінок-офіцерів Збройних сил України	215
Токар А.А., Рванець Н.В. Важливість вивчення тактико-спеціальної підготовки в ВНЗ МВС	217
Рівчаченко О.А. Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів сил безпеки та оборони у ЗВО МВС України	220
Сальнікова Т.В. Формування лідерських якостей учасників АТО/ООС в розрізі визначення внутрішніх особистісних “Я-концепційних” орієнтирів	224
Сингаївська І.В. Особливості збереження позитивних психічних станів викладача під час дистанційного навчального процесу	227
Стаднік А.В., Ващенко І.В. Психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх офіцерів-психологів на кафедрі військової підготовки ВНЗ	230
Стасюк В.В., Дикун В.Г. Морально-психологічного забезпечення стабілізаційних дій	234
Загинайко М.М., Судоплатов О.В. Удосконалення психічної підготовки курсантів	237
Сулятицький І.В., Королишин О., Максимішин О. Особливості надання релаксаційної допомоги воїнам після бою	239
Телеховський Ю.Г. Внутрішньоособистісний конфлікт та запобігання суїцидальній поведінці	242
Тімченко М.В. Галотерапія в практиці корекції кризових станів екскомбатантів	247
Товма М.І., Товма І.М. Профілактика професійної деформації	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Актуальні аспекти психологічного
забезпечення професійної діяльності сил
безпеки та оборони України**

**Матеріали VII всеукраїнської науково-практичної
конференції**

Друкується в авторській редакції

*Відповідальний за випуск: Колесніченко О.С.
Комп'ютерна верстка: Лиман А.А.*

Формат паперу 60x84/16. Ум. друк. арк. 10,2. Тираж 150 прим. Зам. № 57.

Видавець і виготовлювач Національна академія НГУ.
м-н Захисників України, 3, м. Харків, 61001.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2799 від 22.03.2007 р.